

Posudek oponenta bakalářské diplomové práce:

Magdaléna ŽÁRSKÁ, Postavení svobodných matek a nemanželských dětí v novověku, FHS UK Praha 2007, stran 50 (včetně obrazových příloh).

Předkládaná práce se věnuje v nadpise vytyčenému tématu na základě rozboru editovaných (smolné knihy) i archivních pramenů (výslechové protokoly z patrimoniálních fondů, církevní matriky). Rozbor těchto pramenů je uvozen obecným výkladem o rodině, manželství, sexualitě a nemanželských porodech v novověku na základě studia relevantní sekundární literatury (její okruh by však mohl být i širší, jak vyplývá z mých dalších poznámek). Autorka si klade za cíl odpovědět otázky, "jaký je sociální původ svobodných matek a co o něm můžeme zjistit z primárních pramenů? Jaký je podíl nemanželských dětí? Hraje nemanželský původ nějakou roli při pojmenovávání dětí? Co můžeme zjistit o jejich osudu?" (s.5) Zaměřuje se při tom na "novověk" (tj. 16.-19. století) v českém prostředí (s. 5-6). Na tyto otázky dává v zásadě zajímavé odpovědi (shrnuje je v závěru na s. 42-43) na základě rozboru uvedených pramenů (zápisů ve smolných knihách, výslechových protokolů z patrimoniální správy z 19. století a základního demografického rozboru vybraných matrik pro 17. až 19. století). Ukazuje rovněž způsobilost v základních obrysech zařadit svá zjištění do obecného kontextu dějin demografického chování a jeho socio-kulturních souvislostí. Přesto však lze z pozice oponenta vyslovit vůči práci některé připomínky a vznést několik otázek.

Problém vývoje uvnitř epochy novověku:

Domnívám se, že autorčina charakteristika obecných poměrů, do nichž zařazuje svá zjištění, je příliš povšechná. Příkladem budiž její výklad o "rodině" v "novověku" (s.7-9). Autorka novověkem míní období 16.-19. století. Charakter rodiny v této periodě líčí jakoby zcela statické danosti. Při tom právě v této periodě došlo k podstatným proměnám v rázu rodinného života, které se mj. mohly velmi úzce týkat i podílu nemanželských koncepcí, resp. nemanželsky narozených dětí na celkovém počtu početí, resp. porodů. Na mysli mám především *disociaci rodiny a podniku*, která zcela proměnila ráz rodiny/domácnosti, změnu hodnotových orientací, včetně vztahu k sexualitě a pod. Právě tak nelze pro celé toto období a celou společnost (bez ohledu na sociální, kulturní či geografické diference) tvrdit, že "dům" (domácnost, hospodářství) byl v zásadě ekonomicky soběstačnou jednotkou. Nejen, že selský statek v českém prostředí byl již dávno (v 16. stol.) orientován na tržní produkci obilí, ale do některých oblastí pronikala protoindustrializace, jež měla přeci vliv na demografické chování, včetně dostupnosti sňatku. V 19. století je již velká skupina obyvatel, jež je vázána k tovární výrobě. Její demografické chování (včetně nemanželských proků) se začalo poměrně nápadně od usedlého selského obyvatelstva lišit. A tak by bylo možné pokračovat. Autorka při tom mohla tyto skutečnosti vyčíst i z literatury, na kterou odkazuje. To,

že jim nevěnovala přílišnou pozornost, patrně souvisí s jejím nezájmem o dynamiku vývoje sledovaných jevů (při tom matriky pro Rataje nad Sázavou ji poskytují vhodnou příležitost věnovat větší pozornost nemanželské plodnosti jako jevu, jenž je analyzovatelný ve své diachronní proměnlivosti).

Obdobně je jen těžko takto synchronně charakterizovat postoj k svobodným matkám a nemanželské plodnosti (s. 14-15). Mluvím-li o období 16.-19. století těžko mohu pominout proměnu právního myšlení (šlo by ji studovat např. na základě studií autorčiny školitelky Daniely Tinkové) či sekularizační proces (např. na základě práce René Rémonda *Náboženství a společnost v Evropě*). I sám studovaný pramenný materiál by stálo za to interpretovat rovněž s ohledem na tuto proměnu. Vždyť jsou-li v 19. století v patrimoniálním materiálu stopy sporů o výživné na nemanželské děti (s. 29-31), je to něco nápadně nového oproti soudní agendě století 16.

Jsou některé závěry skutečně tak jednoznačně prokazatelné?

Závěry, které Magdaléna Žárská vyslovuje, jsou v základních obrysech adekvátní vůči datům, která zjistila. Přece však při podrobnějším posouzení, je místy nutné se ptát, zda to, co jako svůj závěr tvrdí, opravdu zjistila? Příkladem je konstatování na s. 41: "Ve všech matrikách z farnosti Rataje nad Sázavou jsem si všímala původu matek nemanželských dětí. Ve velkém množství případů (asi 2/3) šlo o dcery domkářů, nádeníků či výminkářů. Tyto údaje potvrzují teorii, že nemanželské porody jsou charakteristické pro nižší vrstvy obyvatelstva". Dále ukazuje, že nemanželské matky pocházely také z vyšších vrstev. Údaje, které Magdaléna Žárská schromáždila však uvedenou teorii nepotvrzují. Sám poměr počtu porodů nemanželských dětí u matek z nižších vrstev ku počtu porodů nemanželských dětí u matek z vyšších vrstev) o této teorii přeci neříká nic, dokud tento poměr nevztahnu k poměru počtu obyvatelstva nižších ku počtu obyvatelstva vyšších vrstev (resp. ještě přesnější by bylo např. k poměru počtu žen v reprodukčním věku, jež náležejí k nižším vrstvám, ku počtu žen v reprodukčním věku z vrstev vyšších). Teprve, pokud bych prokázal, že procentuální podíl (z celkového počtu porodů) nemanželsky narozených dětí od matek z nižších vrstev je vyšší než procentuální podíl žen z nižších vrstev na celkovém počtu žen v reprodukčním věku, teprve pak bych prokázal, že nemanželské porody jsou více vázány na nižší vrstvy. Autorka předkládané práce to ale nedělá. Sociální skladbu farnosti Rataje nad Sázavou nikde v práci nezohledňuje a tudíž vlastně nemůže ani svrchu vyslovený závěr učinit.

Pro zhodnocení významu sociálního postavení matky pro další osudy nemanželsky narozeného dítěte by mělo smysl kvantitativně analyzovat, zda je vazba mezi šancí, že nemanželský potomek bude následně (následným sňatkem) legitimizován, a sociálním původem matky (nemanželské děti matek vyššího sociálního původu by teoreticky mohly mít větší šanci na následnou legitimizaci sňatkem - ?). Z dat která Magdaléna Žárská v práci přináší,

nabývám dojmu, že tento jev sledovat mohla.

Možnost větší komparace a podrobnější kvantitativní analýzy:

Konečně se domnívám, že autorka mohla některé studované jevy a, nesporně přínosná a zajímavá, zjištěná data více kontextualizovat, zařadit je srovnáním v čase a geografickém prostoru obecněji do českých poměrů. Kupříkladu data o podílu nemanželských porodů na celkovém počtu porodů, která ze svých sond získala, by nabyla na výpovědní hodnotě, kdyby se pokusila jejich proměnlivost v čase vztáhnout k tomu, co se dnes již ví o vývoji nemanželské plodnosti v českých zemích. Právě tak by se mohla pokusit kupříkladu ratajskou farnost zařadit do českého kontextu s ohledem na regionální (socio-ekonomicky podmíněnou -?) odlišnost výskytu ilegality (obě by bylo možné učinit např. na základě studie: Lumír Dokoupil - Ludmila Fialová - Eduard Maur - Ludmila Nesládková, *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*, Praha 1999; metodicky by šlo navázat na známé komparativní studie Petera Lasletta).

Při rozboru smolných knih a výsledkových protokolů z 19. století by možná nebylo nezajímavé vedle toho, jaký podíl mají kauzy, týkající se nemanželských dětí, na celkovém počtu řešených případů, sledovat i to, jaký podíl mají na celkovém počtu ženských deliktů. Získala by se tak čísla, která by byla alespoň orientačně srovnatelná s závěry van Dülmena (*Frauen vor Gericht*).

Závěrem:

Svrchu uvedené připomínky jsou míněny předně jako podněty pro diskusi při ústní části obhajoby. Nikterak nechci tvrdit, že zjištění, která autorka v práci představuje, by neměla svou hodnotu a nebyla v zásadě přínosná. Přece však se domnívám, že práce mohla studované jevy analyzovat podrobněji s jemnějším rozlišením a že mohla být přesnější při sledování obecného kontextu. S ohledem na to ji *doporučuji k obhajení* a navrhuji její hodnocení jako *velmi dobré* (okolo 35 kreditních bodů).

Jan Horský

V Praze 7. července 2007